

SA 2. DALMATINSKOM OD LIVNA DO FOČE

i rvi sumrak zatekao nas je na kosi poviše Livna, koje smo u toku sunčanog dana mogli da osmatramo. Čim je pala noć borba se razbuktala. Puške i mitraljezi, uz detonaciju bombi i topovskih granata, praštale su svuda naokolo. Nalazio sam se toga momenta kod štaba brigade, gde sam došao iz inženjerskog voda. Govorilo se da je tu i komandant Peko, ali ga te večeri nisam video.

Pronela se vest da je Tito naredio da Livno mora pasti. Što je više ovladavala noć, borba u gradu i oko njega bivala je sve življa. Negde, oko ponoći, kad mi se učinilo da je borba bila najjača, određen sam da sa Petrom Vojvodićem, koji je bio Pekov kurir, odem na zadatak.

Išli smo brzo u pravcu odakle su grurali topovi i kroz pola sata stigli na određeno mesto. Artiljerci su nas lepo primili. Čim je starešina pročitao pismo koje mu je dao Petar, odmah uslediše nove komande: »Desno za . . . hiljaditi! . . . Gotovo! . . . Pali!«, a posle svake ispaljene granate, neko bi iz mraka »častio« ustaše psovkama.

Titovo naređenje je izvršeno. Livno je palo. Sledilo je naređenje za novi pokret brigade.

Te večeri nalazili smo se pored ceste, između Jablanice i Konjica, u maloj seoskoj kući. Neko od rukovodilaca štaba izdao je naređenje da 5 ili 6 boraca izvidi Jablanicu. Bila je tamna noć. Svuda unaokolo tišina. Na prašnjavoj beličastoj cesti čuo se samo bat naših koraka. Levo od nas slušamo huk planinske reke. Odjednom pored puta naiđosmo na jedan top i nekoliko ljudi koji su vesto baratali oko njega. »To je naš

top kalibra 105 Z« kaže nam jedan, drugi dodade da ih ima i više, a treći nas upozori na visoke litice Prenja, na levoju obali Neretve, gde je gorela velika vatra.

— Dobro nanišani, oca im četničkog. Pravo u vatru. To su izdajice. Nemoj da promašiš!

Posle komande »pali«, dolinom reke prolomi se pucanj Pogodak je bio tačno u vatru, što izazva naše radosne uzvike, a kad se opet začu komanda »puni! pali!«, vatra se na brdu ugasi.

I opet dolinom zavlada tišina. Kad smo došli u Jablanicu, na njenim ulicama nismo našli nikog. U mračnoj noći zapaljeni hotel »Jablanica« ličio je na buktinju. U dolini Neretve vladala je tišina — pred buru koja je na pomolu.

Prešli smo Neretvu. Naša brigada bila je prva na drugoj obali. Gotovo usiljenim maršem savladali smo snežni i besputni Prenj, uz stalno bombardovanje iz aviona. Ispred nas su bežali četnici. Gonili smo ih u stopu. Ispred Kalinovika nam pružiše otpor. Od zaplenjenih bacača i mitraljeza u dolini Neretve formirana je u 2. dalmatinskoj brigadi prateća četa teških oruđa. I ja sam dodeljen njoj, kao nišandžija na mitraljezu.

Ceo dan smo vodili borbu. Saznali smo da su pred nama četnici »Vasojevići«. Dobro su se bili. Pričalo se da su to najopasniji četnici. Sa mitraljezom sam bio u streljačkom stroju. Ispred mene, kao na dlanu, videh četnike kako se prebacuju. Nastojao sam da što bolje nišanim i ne dozvolim da se odlepe od zemlje. Odjednom kroz streljački stroj prenese se šapatom: »Poginuo komesar bataljona«.

Vest da je poginuo Bondo Macura sve nas je ogorčila te se još više okomismo na neprijatelja. Kada je pala noć, moje mitraljesko odeljenje dobilo je zadatak da se povuče i neposredno obezbedi štab brigade koji se nalazio iza streljačkog stroja, između zidina jedne zapaljene kuće.

U štabu je gorela vatra. Odnekud kuriri dovedoše dva zarobljena četnika. Komandant brigade Ljubo Vučković, razgovarao je s njima i tumačio im kolika je njihova izdaja, a mi ostali kipteli smo od srdžbe.

— Izdajice, sram vas bilo — procedi kroz zube jedan drug iz mraka i pijunu u znak prezira prema slugama okupatora.

Sutradan borba je prestala. Brigada je izvršila pokret. U Kalinoviku su već bile naše jedinice, a četnici, razbijeni od 1. proleterske brigade, pobjegli su čak preko Drine. Na ulazu u Kalinovic videli smo 2 topa, ista onakva kakva smo imali i u dolini Neretve, ali smo ih morali baciti u kanjon, jer se nisu mogli preneti preko visokog i besputnog Prenja. Neki su pričali da su četnici, kada su se povukli, poneli od svojih topova zatvarače, ali su i naši poneli zatvarače od onih sa Neretve. Odmah su aktivirali zaplenjene topove i sa ono malo municije raspalili po četnicima. To je, kažu, unelo pravu paniku kod neprijatelja. Lakoverni su tvrdili da partizani i bez zatvarača ispaljuju granate kroz topovsku cev.

Na prilazima smo Drine. I te večeri moje mitraljesko odeljenje obezbeđivalo je štab. Dok sam večerao zamenjivao me je moj pomoćnik. U maloj seoskoj kući, čađavoj od dima, gde se nalazila kuhinja, sve je mirisalo na balegu i dim. Dok sam večerao rekoše mi da se tu nalazi i jedan borac koji će za primer biti streljan jer je iz jedne seoske kuće bez pitanja uzeo parče hleba. Čim sam pojeo svoje sledovanje prišao sam mu i zaprepastio se poznavši u njemu svoga druga.

— Zašto si to učinio — upitah ga prekorno ali sažaljivo.

— Eh šta ćeš . . . Nisam ukrao. Veruj mi, nisam . . . — Glas mu je bio pun pokajanja. — Ušao sam u kuću — nastavljao je. — Na stolu je bilo parče hleba. Upitao sam domaćicu mogu li da ga uzmem. »Uzmi ga« kaže, a kad sam izišao napolje, nadala je dreku, optužujući me pred drugovima da sam joj ukrao hleb.

Kajao se, priznavao je grešku, ali je bio svestan kazne koja mu sledi. Ponudio mi je svoje nove cipele jer, kaže, njemu više neće biti potrebne. Kad sam mu to odbio reče mi:

— Meni je, Tornane, ovo poslednja noć. Uzmi cipele i daj ih nekom od drugova koji je bos.

Bio je to naš poslednji susret. Posle nekoliko dana rekoše mi drugovi da je zaista radi primera streljan i to pred borbama svoje jedinice.

*

Nalazili smo se iznad same obale Drine. Ispred nas, na njejoj levoj obali, ostali drugovi su čitavu noć pripremali materijal za njeno forsiranje. Danju, na desnoj obali, u još neprocvetalim šljivicama i neolistoljoj šumi viđali su se četnici. Jednog popodneva jedan od njih usudio se da i glasno »propagira«.

— Partizani, predajte se! ...

— Evo ti predaje — odgovorismo mu mitraljeskim rafalom, posle čega se više nije čuo.

Preko Drine, iz Foče gde su se nalazili Italijani, tukli su nas topovi. Svaka druga granata nije eksplodirala zbog čega smo poverovali da i među Italijanima ima naših simpatizera koji su sabotirali izradu municije.

Prešli smo Drinu. Opet smo gonili četnike. Zaustavili smo se iznad Foče. Poviše leve obale Čeotine organizovali smo položaj. Ispred nas, na drugoj strani, u čvrsto zidanim tvrđavama nalazili su se Italijani. Pričalo se da ih ima oko 3.000. Pola grada Foče nalazi se u našim, a pola u njihovim rukama.

Nekoliko dana držimo u opsadi Italijane, ali se oni ne predaju. Od okolnog stanovništva saznali smo da noću vode mazge na Čeotinu i poje ih jer u tvrđavama nemaju dovoljno vode. Zauzeli smo elemente za noćno gađanje.

Svakoga dana nad dolinom reke nadleću »savoje« i sa velike visine bombarduju deo grada u kome smo mi. Ponekad naiđu i transporteri koji iznad tvrđave padobranima bacaju materijal. Mi mitraljesci nastojimo da ih oborimo, ali bez uspeha.

Na ovim položajima ostali smo desetak dana. Iako smo spavali na vlažnoj zemlji, za nas je to bio odmor. Neki drugovi čak su se i oporavili od napornih marševa i borbi.

Italijanima su u pomoć došli Nemci koji su sa desne obale Čeotine i Drine preduzeli ofanzivu. Tukli su nas najviše iz topova i bacača. Napustili smo dotadašnje položaje i zauzeli nove, ispod Crnog vrha. Nemci su navaljivali sve žešće. Ja ih kosim mitraljeskim rafalima. Mine bacača sve češće počele padati oko nas, a jedna pogodi moje mitraljesko odeljenje.

Nisam ni osenio da sam ranjen u rame, dok me na to ne upozori vođa mitraljeskog odeljenja, videći kako mi krv teče niz rukav. Od iste mine bio je i on ranjen. Parče železa ušlo mu je u stomak. Previjao se od bolova, a krv mu nije ni procurila. Mitraljez sam predao pomoćniku, a ja sam upućen u sanitet da se previjem. Vođu odeljenja, neustrašivog Jelenkovića, odneli su drugovi na nosilima. Umro je u mukama. Istog dana poginuo je i komesar bataljona Zdravko Bego.

Uz pomoć Nemaca, Italijani su se izvukli iz tvrđave, a mi smo sutradan krenuli dalje.

Vladimir TOMAN